

LÜBNAN S YASET NE VE SOSYO-EKONOM K YAPISINA YÖN
VEREN KURUMLAR ARACILI I LE LÜBNAN'IN
YÖNETENLER VE YÖNET LENLER

Prof. Dr. Mohammad ARAFAT

*Karadeniz University, Faculty of Economic & Administration
Sciences, Dep. Of International Relations.*

Abdulgani Bozkurt

*Riza University, Faculty of Economic & Administration
Sciences, Dep. Of International Relations .*

Abstract

This study is handled approximately 4 million people who live in Lebanon having area of about 10,000 sqm and the reasons of never ending and not seem to end struggles of their representatives. Lebanon became French-mandated in 1920 and gained its independence in 1943 but despite some changes, the system coming from mandate period is still in progress in Lebanon. Lebanon in where the elections held based on the sectarian quota system and the fate of the social and economic life is shaped by the sectarians and political parties they support. However, zuama institution left by the people who did the honors hundreds of years to Lebanon has stood out as another unifying or discriminative element in society. The effect of these three important institutions' "sects, political parties and zuama" desire to obtain power and domination, makes perpetual the variability and conflicts between the governors and the governed of Lebanon.

Özet

Bu ara tırma ١٠ bin km^٢ civarında yüz ölçüme sahip olan Lübnan'da ya ayan yakla ık ٤ milyon insanın ve onların temsilcilerinin hiç bitmeyen ve bitecek gibi de görünmeyen mücadelelerinin sebeplerini ele almaktadır. ١٩٢٠'de Fransız mandası olan ve ١٩٤٦'da ba ımsızlı ını kazanan Lübnan'da, manda döneminden gelen sistem bazı de i ikliklere ra men hala devam etmektedir. Mezhep temeline dayanan kota sistemi ile seçimlerin yapıldı ı Lübnan'da toplumsal ve ekonomik ya amın kaderi mezhepler ve onların destekledikleri siyasi partiler tarafından ekillenmektedir. Bununla birlikte Lübnan'a yüzyıllardır ev sahipli i yapanların bıraktı ı zaimlik müessesesi de toplumda birle tirici veya ayrı tırıcı bir ba ka unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu üç önemli kurumun –mezhepler, siyasi partiler ve zaimlik- etkisiyle gücü eline geçirme ve egemen olma iste i, Lübnan'ın yönetenleri ve yönetilenleri arasındaki de i kenli i ve çatı maları baki kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezhep, Siyasi Parti, Zaimlik, Lübnan, Çatı ma

Key Words: Sect, Political Party, Zuama, Lebanon, Conflict

Giri

Her ülkenin kendine has bir takım dinamikleri vardır. Ancak Lübnan, dinamiklerin çe itlili i ve garipli i ile di er ülkelerden ayrılmaktadır. Lübnan'da sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel hayatı etkileyen çok sayıda kurum bulunmakla beraber bunlardan üçü önem bakımından di erlerinden ayrılmaktadır. Aslında birbirleri ile çok uzak kurumlar olarak görünseler de üç kurum da birbirleri ile tamamen iç içe geçmi tir. Hem ayrı çalı an hem de bir birleri ile kimi zaman direkt kimi zaman da dolaylı olarak ili kileri olan kurumlar -Zaimlik, Mezhepler ve Siyasi Partiler- a a ıda sırası ile ele alınacaktır.

Zaimlik

Lübnan halkının nezdinde ve politik düzende en önemli müesseselerin ba ında “zaimlik” gelmektedir. Zaimlik sistemi; toprak a alı ı, bir ba ka deyi le derebeyli i sistemidir. Zaimlik müessesesinin bu kadar önemli olmasının en büyük sebebi vesayet kavramının Lübnan’da normalin üstünde geli mi olmasıdır. Bu anlamda “a a” yani “zaim” gücünü direkt olarak aileden ve onun geçmi inden alır. Ailenin isminden gelen gücün farkında olan zaim de toplumdaki saygısını yardımsever ve mü fik olmakla sa lamaktadır. Zira Lübnan’da yardımseverlik, sosyal gücü temsil eden en önemli kavramların ba ında gelmektedir. Zaimlerin yardımsever ki ilikleri ile tanınmaları, onların toplumda sosyal güçlerinin göstergesi olmakta ve idaresi altındaki yerlerde nüfuzlarının daha da artmasını sa lamaktadır ⁽¹⁾.

Lübnan tarihine bakıldı ı zaman, zaimlik müessesesinin ne kadar ilginç ve bir o kadar da önemli oldu u açıkça görülmektedir. Fransız mandasının ba ladı ı ۱۹۲۰’lerden bugüne kadar yirmi aile hemen her kabineye bakan vermi tir. Örnek olarak Edde ailesi dört bakan çıkarırken ba ımsızlıktan hemen önceki son cumhurba kanı da yine Edde’lerden olmu tur. Yine ۱۹۴۳ yılında olu turulan Milli Misak’ın taraflarından Sünni Sulh ailesi kabineye ۲۵ yıl içinde dört ba bakan vermi tir. ۱۹۳۶-۴۱ seneleri arasında cumhurba kanı olan Emile Edde öldü ünde, o lu Raymond karde i Piyer Edde ile birlikte babalarından gelen nüfuzu devralmı lardır. Yine Trablus’ta mukim Sünnilerden Re id Kerami, babasının bıraktı ı mirası devralırken Selam ailesinden Saib de babasının yerine geçenlerden olmu tur⁽²⁾. Di er taraftan, Dürzileri temsil eden iki önemli aile bulunmaktadır. Arslan ve Canbulat aileleri Dürzileri birkaç yüzyıl yönetmi lerdir. Bu iki aile geçmi ten gelen etkileri ile Lübnan siyasetinde hala daha aktif olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Barı ortamının dı ında sava zamanlarında da zaimlik müessesesi, ne kadar önemli oldu unu göstermi tir. Zira ۱۹۵۸ yılında Lübnan’da patlak veren birinci iç sava ta Trablus, Kerami ailesinin; Beyrut’un güneydo usundaki uf bölgesi de

Canbulat ailesinin kontrolü altında kalmı tır. O tarihte bu bölgelere yönelik askeri veya diplomatik herhangi bir hükümet müdahalesi söz konusu bile olmamı tır ^(٣٧).

Zaimliklerini kendileri kuran Marunî liderlerden Piyer Cemayel ve Kamil emun da kendi güçlerini o ulları Be ir Cemayel ve Dori emun'a devretmi lerdir. kisinin o lu da ikinci iç sava ta (١٩٧٥-١٩٩٠) aktif olarak faaliyet göstermi lerdir. Nihayetinde Dori emun, ailesinden gelen itibar ve güçle birlikte ١٩٨٨ seçimlerinde cumhurba kanlı ı için adaylı mını açıklamı tır. Bununla birlikte, sava mın aktif taraflarından bir di eri olan Kemal Canbulat suikasta u rayınca yerine o lu Velid Canbulat geçmi tır. Velid, Dürzîlerin ba ı olmakla beraber aynı zamanda ülkedeki Lübnanlı Müslümanlarla, Filistinlilerin olu turdu u “Sol Blok”un da ba ına getirilmi tir ^(٤).

ii toplumunda ise iki önemli aile öne çıkmaktadır. Bu iki aile Hamadeh'ler ile güney Lübnan'daki Esad'lardır. Ailelerin ba ları Kemal Esad ile Sabri Hamadeh eni te-kayınbirader olmakta ve birle tiklerinde bütün ii toplumunu aya a kaldırabilecek gücü ellerinde tutmaktaydılar ^(٥). Ancak iiler, günümüzde zaim olarak gücü ellerinde tutmadan ziyade mezhep ve siyasi parti olarak Lübnan siyasetinde boy göstermektedirler.

Zaimli in daha iyi anla ılması için bir kar ıla tırma yapmak gerekirse; “Zaimlik, Türkiye'nin Do u Karadeniz bölgesindeki ‘Sülale’ mefhumu ile Güneydo u Anadolu bölgesindeki ‘A ilet’ mefhumunun daha kar ık ve karma ık halidir” denebilir. Bu karma ık yapıya Lübnan'daki askeri ve siyasi otorite bo lu u ve ailelerin silahlanabilmeleri gibi etkenler de dâhil olunca olay, içinden çıkılmaz bir hal alabilmektedir. Binaenaleyh, iki ki i arasında münferit bir olay yüzünden çıkabilecek olan bir tartı ma, kısa zamanda büyüyebilme ve ülke geneline yayılabilme tehlikesini beraberinde getirmektedir. Bugünün Lübnan parlamentosunda bulunan milletvekillerinin büyük bir ço unlu u, dünün ba ımsızlık mücadelesi veren veya Manda idaresi altında ya amak isteyen siyasilerin ya çocuklarıdır ya da torunlarıdır. Karma ık bir toplumda, nesep olarak köklerine bu kadar ba lı aileler olunca, çıkabilecek olan tartı malarda daha hassas davranılması gere i ortaya çıkmaktadır. Çünkü bugünkü çocuklar ve torunlar dünün hasım ve hısmımlıkları ile bugünü ya amakta ve de erlendirmektedirler.

Mezhepler

Zaimler, yani ekonomik ve sosyal açıdan ileri pozisyonda bulunan liderler do al olarak aidi oldukları mezheplerin de karar mercilerinde yer almakta ve bu mezheplerin kurdukları siyasi partileri desteklemektedirler. Dolayısıyla Lübnan, sadece ekonomik olarak ayrı manın ve kutupla manın oldu u bir toplum de il aynı zamanda dini inançları ve mezhepleri gere i birbirlerinden ayrılan ve kutupla an toplulukların ya adı ı bir toplum olarak da göze çarpmaktadır. Örnek olarak iyi e itimli ve maddi olarak durumları iyi olan Sünniler ve Maruniler, bu özellikleri ile iilerden ayrılmaktadırlar. Ekonomik sınıf ayrılı ı bile tek ba ına silahlı/silahsız çatı malara sebep olmak için yetecekken buna mezhep ve din farklılıklarının getirdi i hayatı farklı okumanın eklenmesi, gruplar arasındaki ayrı maları ve çatı maları daha arttırmaktadır.

Ashında Lübnan'ın tarihini incelemek bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Zira ۱۹۲۰ yılına kadar etrafı sınırlarla belirlenmi , siyasi olarak kabul edilmi bir Lübnan'dan bahsetmek imkânsızdır. ۱۸۶۱'den bu tarihe kadar ancak "Lübnan Da ı Mutasarrıflı ı" diye adlandırılan siyasi bir varlık olarak mevcudiyetini sürdüren yapıdan bahsedilebilir. Ancak ۱۸۶۰'tan önceki zamanlarda Lübnan Da ı veya Lübnan ifadeleri uluslararası politikada kullanımı olmayan, sadece co rafi olarak yer ifade eden isimlerdi^(۱).

Tarihte Suriye'ye veya am eyaletine ait bir toprak parçası olarak var olan Lübnan, ba ımsız bir ülke olarak ancak ۹۰ yıllık bir tarihe sahiptir. Gerek yeni devlet olması ve dolayısıyla devlet gelene ine sahip olmaması gerekse ۱۹۲۰ yılından itibaren ۱۹۴۶ yılına kadar Fransız Mandası altında kalması, Lübnan'da karga a ve karma anın hiç eksik olmamasına sebep olmu tur. ۱۹۲۰ yılından önceki dönemlerde bölge göreceli olarak homojen bir yapıya sahip oldu u için bölgede cereyan eden çatı malar genel olarak da ın yerlilerinden olan Maruniler ve Dürziler arasında olmaktadır.

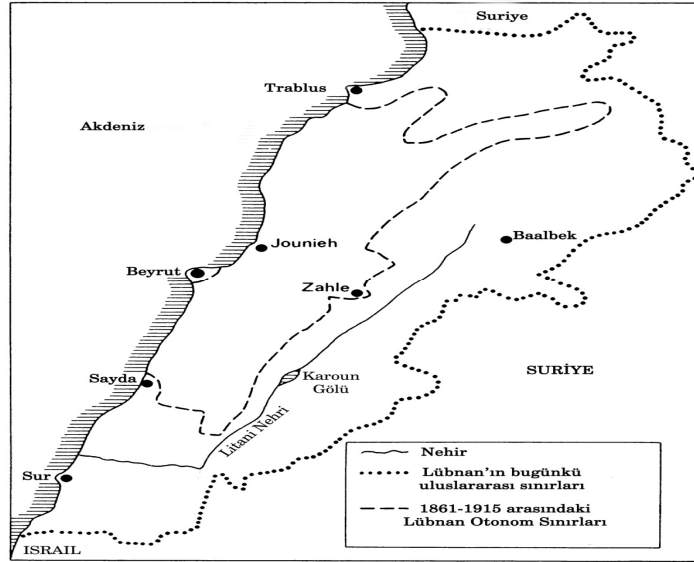

Fransa, ١٩٢٠ yılında göreceli istikrara sahip olan Lübnan Da ı'na, Sünni Müslüman ve Rum Ortodoksların yo un olarak ya adı ı kuzeydeki Trablus ehrini, ii Müslümanların yo un olarak ya adı ı Beka Vadisini ve Sayda ehrini; hemen her mezhepten insanın ya adı ı Beyrut ehrini ekleyerek ço unluk olan Marunîleri de bölgede etkisizle tirmeyecek bir nüfus planlaması ile Büyük Lübnan'ı haksız ve karma ık ekilde düzenlemi tir^(٧). ١٩٢٠'de yapılan düzenleme ile Marunîlerin nüfusu, Lübnan toplam nüfusunun içinde % ٣٢,٧'sini olu turuyordu^(٨). Rum Katolik ve Ortodoksların oranıyla Hıristiyan nüfus % ٥٥'i buluyordu. Müslümanlara bakıldı ında, Sünniler %٢٠'nin üzerinde de illerdi. iiler %١٧, Dürzîler ise %٧ oranında nüfusa sahiptiler. Toplamda ise %٤٥'i ancak bulabiliyorlardı^(٩). Kısacası dâhil edilen topraklar Marunîlere pe ke çekilircesine verilmi ve nüfuslarının azınlı a dü melerine de mani olunmu tu. Zira ufak bir toprak parçası üzerinde nüfusun yarısından fazlasına sahip iken önemli ve stratejik bir toprak parçası üzerinde nüfuslarının genel nüfusun üçte biri olması hiç ku ku yok ki Marunî toplumu için önemli bir geli me idi.

Sayısal ifade ile Fransız Mandası altına girmeden önce ١٩١١'de nüfusları ٢٤٢.٠٠٠ olan Marunîler, Lübnan Sanca ı'nın genel nüfusunun yakla ık % ٥٩'unu olu turmakta idi. ١٩٢٠'de Osmanlı'dan koparılan Lübnan Sanca ı topraklarının geni lemesi ile olu an büyük Lübnan Devleti'nde nüfuslarının oranı do al olarak dü mü tür. ١٩٢١ yılındaki nüfusları ١٩٩.٠٠٠ olarak tahmin edilirken; nüfuslarının genele oranı ise % ٣٢ olarak hesaplanmı tir^(١٠). ١٩٣٢ yılında yapılan ülke tarihinin ilk ve tek olma özelli ini ta ıyan nüfus sayımına göre Marunîlerin nüfusu yakla ık ٢٢٧.٠٠٠ olarak hesaplanmı tir. Toplam nüfusa oranları ise %٢٩ olmu tur. ١٩٥٦ yılına gelindi inde ise Marunî nüfusun ٤٠٠.٠٠٠ civarında oldu u tahmin edilmi tir^(١١). Fransızların titizlikle üzerinde durdukları nokta, Lübnan'ı çok daha heterojen bir yapıya büründürürken Marunîlerin ço unlukta olmalarını da sa lamaları olmu tur. Ne var ki bu ince plan ٢٠. yüzyılın sonlarına do ru iflas edecek ve bu projenin ba arısızlı ı ülke içindeki çatı maların en büyük nedeni olacaktır.

Harita 1 : Lübnan Da ı ile Büyük Lübnan Toprakları Arasında Bir Kar ıla tırma

Kaynak: Kliot, :

Lübnan'daki mezhep dengelerine ba lı ortaya çıkan problemler, sadece Marunîlerin en baskın grup iken yava yava etkilerini kaybetmeye ba lamaları ile de sınırlı de ildir. Ülkenin günümüze kadar ilk ve tek olma özelli ini ta rıyan 1932 nüfus sayımı, 17 mezhebin yakla ık yüzdelerini vermi tir. Aslında yapılan bu nüfus sayımı sadece mezheplerin istatistik olarak bilgilerini vermeme aynı zamanda o dönemde devam eden Lübnan devlet kimli inin olu masındaki gruplar arasındaki rekabeti daha fazla politize ederek derinle tirmi tir⁽¹⁷⁾. Nüfus sayımından çıkan sonuç ile birlikte 17 tane mezhep anayasada kendisine yer bulmu ve anayasal güçle birlikte Lübnan toplumunun ayrı masında en belirleyici unsur olmu tur⁽¹⁸⁾.

Tablo ١ : Büyük Lübnan ile Lübnan Da ı Nüfusları Arasında Kar ıla tırma

Mezhepler	Sancak 1911		Büyük Lübnan 1921		Büyük Lübnan 1932	
	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde
Maruni	242.308	58.40	199.181	32.70	227.800	29.11
Rum Ortodoks	52.356	12.62	81.409	13.37	77.312	9.88
Rum Katolik	31.939	7.70	42.462	6.97	46.709	5.97
Diğer Hristiyanlar	3.026	0.73	12.651	2.08	45.125	5.77
Toplam Hristiyanlar	329.626	79.45	335.703	55.12	396.946	50.73
Sünniler	14.529	3.50	124.786	20.48	177.100	22.63
Şiiiler	23.413	5.64	104.947	17.23	155.035	19.81
Dürziler	47.290	11.40	43.633	7.16	53.334	6.82
Toplam Müslümanlar	85.232	20.54	273.366	44.87	385.469	49.26
Toplam	414.858	99.99	609.069	99.99	782.415	99.99

Kaynak: Zamir, :

Ancak her ne kadar Lübnan anayasasında ١٧ mezhep tanımlanmış olsa da Lübnan siyasi hayatına etkili verebilme kabiliyetine sahip olan ٧ önemli topluluk vardır. Bu topluluklar da etki potansiyeli bakımından kendi aralarında ikiye ayrılmaktadır. Sahip oldukları etki kabiliyetleri bakımından birinci a amayı, her birinin nüfusunun %٢٠'yi a tı ı Marunîler, Sünniler ve iiler olu turmaktadır. İkinci a amada ise Ortodokslar, Ermeniler, Rum Katolikler ve Dürziler gelmektedirler^(١٤).

Öyle ki ١٩٣٢'den bu yana cumhurbaşkanının Marunîlerden, başbakanın Sünnilerden, meclis başkanının ise iilerden seçilmesi geleneği bu sayede günümüze kadar aynen devam etmiştir. Yeni olu turulan Lübnan'da nüfuslarına oranla en az çıkar elde eden tek grup iiler olmuştur. Bunun sebebi ise ١٩٤٢ yılında Lübnan'da Marunîlerin ve Sünnilerin liderlerinin anlaşmaya vardıkları

“Misak-1 Milli”ye dayanmaktadır. Yazılı olmayan bu misak o günkü mezhep nüfuslarının etkisi ile imzalanmıştır. Başka bir ifade ile en kalabalık nüfusa sahip olan Marunîler cumhurbaşkanı olarak ikinci büyük nüfusa sahip olan Sünniler ise başbakanı olarak ödüllendirilmiştir. Bu üç görevin dışında kalan hemen her birim de mezhep varlığından etkilenmiştir. Başbakan ve meclis başkanı yardımcısının Ortodoks, ordu komutanının Marunî, Genel Kurmay Başkanı'nın Dürzî, Savunma bakanının Ortodoks, Emniyet Genel Müdürünün Sünnî, Jandarma Komutanı ve Askeri istihbarat başkanının Marunî, Polis Müdürünün Dürzî, Merkez Bankası Başkanı'nın Marunî⁽¹⁰⁾ olması Lübnan idaresinin ne denli ayrılmış olduğunu en açık göstergesidir. Bu tablo aynı zamanda idarelerin idari mekanizmalardaki mahrumiyetlerinin açık bir göstergesi olması bakımından da önemlidir.

Hıristiyan Mezhepler

Hıristiyanlıkta mezhep tanımının kimlik anlamına gelmesi yönünden sosyolojik boyutları, farklı bir Hıristiyanlık öngörmesi bakımından da teolojik boyutları vardır. “Bir mezhep diğeri göre ne kadar Hıristiyandır?” sorusu çoğu zaman cevapsız kaldığı için mezheplerin birbirlerine bakış açılarını tam olarak kestirmek zordur⁽¹¹⁾. Protestan, Katolik veya Ortodoks mezhebine tabi olanlar için en iyi Hıristiyan modeli kendi mezheplerinin öngördüğü modeldir.

Bu farklılık doğul olarak Lübnan'da da bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Zira ortak payda Hıristiyanlık gibi görünse de mezhepler arasındaki uyuşmazlıklar çoğu zaman dinin bile toparlayıcı olamadığının en iyi örneklerindedir. Bu uyuşmazlıklar, iki mezhep arasında değil de Lübnan gibi ondan fazla Hıristiyan mezhebinin beraber yaşadığı bir toplumda ve hemen hepsinin haklarının anayasada koruma altına alındığı bir ortamda gerçekleşiyorsa, mezhepler arasındaki olası fikir ayrılıkları veya güç çatışmaları daha kaotik olabilmektedir.

Lübnan'daki Hıristiyan mezhepleri ise Marunî Katolikler, Rum Ortodokslar, Rum Katolikler, Ermeni Ortodokslar, Ermeni Katolikler, Roman Katolikler, Yakubiler, Protestanlar, Nasturiler, Keldaniler, Suriye Ortodokslar, Suriye Katolikler ekinde sıralamak mümkündür^(١٧). Lakin bu mezheplerden Marunîler, Rumlar ve Ermeniler; siyasi, sosyal, tarihi birikimleri ve sahip oldukları yüksek nüfusları ile Lübnan Devleti'ndeki en etkili mezheplerdir^(١٨). ٢٠٠٧ tahmini nüfus verilerine göre Marunîler sahip oldu u ٦٦٦.٠٠٠ nüfus ile toplam nüfusun %١٩'unu, Rum Ortodokslar ve Ermeniler sahip oldukları ٢١٠.٠٠٠'er nüfusla genel nüfusta %٦'lık bir dilimi olu turmaktadırlar. Rum Katolikler ise %٥'lik dilime ١٧٥.٠٠٠ ki i ile sahiplerdir. Toplamda Hıristiyan nüfus ١ milyon ٣٠٠ binlerle %٣٩'a tekabül etmektedir^(١٩).

Müslüman Mezhepler

Mezhep kelimesi, slam felsefesinde terim olarak dini inançta ve ameli konularda (evlenme-bo anma; alım-satım-borç vs.) izlenilen yol demektir^(٢٠). Lübnan anayasasında tanımlanan mezheplerden ٥ tanesi de Müslüman mezheplerdir. Bu mezhepler Ehli Sünnet (Sünnilik), iilik, smaililik, Dürzilik ve Alevilik'tir. Mezhepler her ne kadar ayrı ayrı tanımlanmı olsalar da Sünnilik hariç smaililik, Dürzilik ve Alevilik ii mezhebinin alt kolları olarak tarih sahnesinde yer almı lardır. Dini hakları koruma altına alınmı olan Lübnanlı Müslümanların kendilerine ait özellikle aile hukuku, miras hukuku vs. gibi alanlarda Hanefi ve Caferi fikhını uygulayan mahkemeleri de anayasa tarafından koruma altındadır. iiler ve Sünnilerin yanı sıra Dürzîlerin de Dürzilik inanç sistemine uygun olarak ba vurdukları kendi mahkemeleri vardır. ١ milyon ١٩٢ binlik nüfus ile iiler toplam nüfusun %٣٤'üne, Sünniler ٧٠١.٠٠٠ nüfus ile %٢٠'sine sahiptirler. Müslüman olup olmadıkları her ne kadar tartı malı olsa da ii fırkalarda sayılan Dürzîler de ٢٨٠.٠٠٠ ki ilik nüfusları ile Lübnan toplam nüfusunun %٨'ini olu turmaktadırlar^(٢١). Mezhep da ılımının ortaya çıkardı ı en net tablo, Lübnan'ın azınlıkların ço unluk oldu u bir ülke

olmasıdır. Yani Lübnan'da etkin ve baskın bir mezhepten; gruptan bahsetmek imkânsızdır.

Siyasi Partiler

Bu kadar fazla mezhebin bulundu u bir ülkede do al olarak siyasi parti sayısının da az olması beklenemez. Ancak sayıları çok olmakla beraber mezheplerde oldu u gibi siyasi partilerde de etkin ve baskın olanlar ön plana çıkmaktadırlar.

Siyasi partileri ifade etmeden önce Lübnan siyasi sistemini tanımlamak siyasi sistemi ve partileri anlamada faydalı olacaktır. Lübnan Meclisi sandalyeleri, mezheplerin nüfusları ile orantılı olarak tanzim edilmiştir. Bu tanzim Fransızların bölgede hâkim oldukları yıllara kadar dayanmaktadır ve son eklini Lübnan iç savaşını bitiren Taif Antlaşması'nda almıştır. İlk olarak Lübnan'da Fransız Yüksek Komiseri Gouraud ۱۹۲۰ yılında kendi başkanlığı altında ve Fransa tarafından da desteklenen çeşitli mezheplerin temsil edileceği ۱۷ kişilik bir Danışma Konseyi kurmuştur. Buna göre mezhepler ۶ Marunî, ۴ Sünni, ۳ Rum Ortodoks, ۱ Rum Katolik, ۲ Şii ve ۱ Dürzî tarafından temsil edilmiştir^(۲۶). Bu arada, ülkede istikrarın sağlanması için bir adım daha atılmış ve seçimlerde aday olacak olanların, hangi mezhebe bağlı olursa olsun seçmenden oy istememeleri hakkının olduğu belirtilmiştir. Böylece mezhepler arasındaki hüsni münasebetler artırılmış olacaktır. Diğer taraftan da istemedikleri bir sonuçla karşılaşma ihtimaline karşı Fransa, seçimi altı bölgeye ayırarak yapmış ve her mezhebin seçebileceği aday sayısını da ۱۹۲۱ nüfus rakamlarını esas alarak belirlemiştir. Nüfus sayımına göre Hıristiyanlardan ۱۶ Müslümanlardan ۱۴ temsilci olacaktır. Ve mecliste ۱۰ Marunî, ۶ Sünni, ۶ Şii, ۴ Rum Ortodoks, ۲ Dürzî, ۱ Rum Katolik ve ۱ de diğer azınlıklardan temsilci bulunacaktır^(۲۷). Ancak bu meclis ۳ yıl hayatta kalabilmiştir. ۱۹۲۵ yılında zamanın Fransız Yüksek Komiseri Sarraıl tarafından feshedilmiştir. İlerleyen süreçte Fransa, ۱۹۲۶ yılında bir anayasa ilan etmiş fakın bu anayasa çalışmaları da tatmin edici olmamıştır ve

١٩٣٠'larda artarak devam eden ho nutsuzluklar isyana, isyan da Fransız hapishanesinden salıverilen Huri (Marunî) ve Sulh (Sünnî) ikilisinin bir araya gelerek ٢٢ Kasım ١٩٤٣'te^(٢٤) bugün hala yürürlükte olan milli misak üzerinde mutabakata varmaları ile son bulmu tur. Yazılı olmayan bu antla maya göre Lübnan'ın en kısa zamanda tam ba ımsızlı ını kazanması için Müslüman ve Hıristiyanlar birlikte çalı acaklardır. Müslümanlar, Suriye'den ayrı bir ülke oldukları konusunda mutabık kalırken, Hıristiyanlar da hükümetin ve meclisin bölgesel konularda di er Arap devletler ile iyi ili kiler içinde olmalarına razı olacaklardır^(٢٥). Ba ka bir deyi le Hıristiyanlar, Hıristiyan Lübnan Devleti fikrinden ayrılarak Arap ülkelerini tamamen kar ılarına alma fikrinden sıyrılmı lardır. Müslümanlar ise Suriye'den, aslında Suriye'nin ahsında bütün Arap ülkelerin korumacılı ı ve olası Lübnan'daki mevcudiyetleri fikirlerinden arınmı lardır. Yine Milli Misak'a göre, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, "Lübnan Devleti, dinleri ne olursa olsun herkesin inancına göre özgür bir eilde ya ayaca ı ba ımsız bir devlet olacaktır" anlayı ı üzerinde mutabık kalmı lardır^(٢٦).

Ancak ne var ki yapılan bu anla ma ١٩٣٢ nüfus sayımını esas almı tur. Anla ma gere i meclis, ٥٥ vekilden olu acaktır ve ٦ Hıristiyan vekile ٥ Müslüman vekil oranı korunacaktır. Yani ٣٠ Hıristiyan vekile kar ı, mecliste ٢٥ Müslüman vekil olacaktır. Müslüman vekiller ise ١١ Sünnî, ١٠ ii, ٤ Dürzî ekinde da ılacaktır^(٢٧). Ki bu da ılım ileride ortaya çıkacak olan küçük-büyük hemen hemen bütün anla mazlıkların ve sava ların temelini olu turmu tur. Zira zamanla nüfus olarak bölgede en etkili güç olacak olan iiler kurulan bu yeni sistem tarafından önemsenmemi lerdî.

١٩٧٥-١٩٩٠ yılları arasında bölgeyi kasıp kavuran iç sava ın ba lamasından ٣ yıl önce ١٩٧٢'de yapılan son seçim bu sisteme/orana göre yapılan son seçim olmu tur. ١٩٨٩ yılında sava son bulunca, ١٩٧٢'de seçilen ٧٠ milletvekilinden e itli i sa lama adına ٣١ Müslüman ve ٣١ Hıristiyan milletvekili, Suudi Arabistan'ın Taif kentinde bir araya gelmi tir. Bir araya gelen milletvekilleri yeni bir anayasal düzenleme için çalı malara ba lamı tur. Ve Taif Antla ması ٢٤ Ekim'de ١٩٨٩'da

sonlandırılmı tır. Taif Antla ması oyunun kurallarından bazılarını de i tirirken temel kuralları de i tirememi tir. Cumhuriyatinin Marunîlerden, ba bakanın Sünnilerden, meclis ba kanının da iilerden olması gerekti i kuralı sabit kalmı tır^(۲۸).

Ancak meclisteki temsiliyet oranlarını Müslümanların lehine iyile tirmi ve milletvekili sayısını ۱۲۸'e çıkararak ۶'ya ۵ oranını ۶'ya ۶ ekinde de i tirmi tir. Yani ۶۴ Hıristiyan vekil'e ۶۴ Müslüman vekil yeni olu acak mecliste bulunacaktır^(۲۹).

Tablo ۲: Taif Antla ması'ndan Önce ve Sonra Meclis'te ezheplere Ayrılan Kotalar

Din - Mezhep	Taif Anla masından Önce	Taif Anla masından Sonra
Marunî		
Rum Ortodoks		
Rum Katolik		
Ermeni Ortodoks		
Ermeni Katolik		
Evanjelik		
Hıristiyan Azınlıklar		
Toplam Hıristiyan		
Sünni		
ii		
Dürzî		
Alevi		
Toplam Müslüman		
Toplam		

Kaynak: Orhan, ۲۰۰۹:۵۴

Yukarıdaki tabloda verilen bilgiler aslında Lübnan'da yapılan seçimlerin ve bu seçimlere katılan siyasi partilerin çok da fazla bir anlam ifade etmedi inin en açık göstergesidir. Partilere her ne kadar di er mezheplerden vekil aday seçme ve di er mezheplerden oy alma hakkı verilse de Zaimli in etkisiyle, inanç ve ekonomik sistemlerle kemikle en oyların ba ka taraflara kolayca kaymayaca ı açıktır. Mezheplere bölünen Lübnan toplumu siyasi partilerde de keskin bir bölünme ya amaktadır. Örne in ٢٧ vekil hakkına sahip olan iiler Hizbullah ve EMEL etrafında toplanmaktadır. Sünnilerin hemen tamamına yakını, liberal çizgide olan Saad Hariri'nin partisi El-Müstakbel'de (Gelecek Partisi) toplanmı lardır. Çok az sayıda muhafazakârın meyletti i Müslüman Karde ler (slami Grup) ise çok küçük bir partidir ve ١-٢ vekil ancak alabilmektedir. Marunîlerin ise üç önemli partisi bulunmaktadır. Ketaib Parti, Cemayel'in liderli inde olup ٥-٦, Lübnanlı Güçler, Samir Caca'nın liderli inde ٥-٦ vekil alabilmektedir. Özgür Vatansaverler Hareketi ise kendi içinde ittifak halinde olup liderli ini Mi el Avn yürütmektedir ve ٢٠ civarında vekil kazanmaktadır. Dürzilerin önemli bölümü Canbulat'ların da lideri olan Velid Canbulat'ın partisi lerici Sosyalist Parti çatısı altında toplanmaktadır ve ١٠-١٥ aralı nda vekil çıkarma potansiyelleri bulunmaktadır. Di er önemli Dürzî ailesi Arslan'lar ise taraftarlarını mecliste ٢ -٣ vekil ile temsil etmektedirler. Ülkede Rumlar Arap kökenli sayıldı ndan Ermeniler en büyük azınlık gruptur ve üç önemli partiye sahiptirler. Bu partiler Ta nak Partisi, Ramgavar Partisi ve Hınçak Partisidir. Ermeniler, ١٢٨ ki ilik Lübnan Parlamentosuna ٥-٦ civarında vekil gönderebilmektedirler. Yukarıda isimleri geçen partilere ek olarak Ulusal Liberl Parti, Suriye Ulusal Sosyalist Partisi, Demokratik Sol Parti, Lübnan Komünist Partisi, Marada ttifakı, slami EMEL, slami Eylem Cephesi, Ba ımsız Nasırcılar ve bunalar gibi birçok küçük çaplı siyasi parti de aktif olarak çalı malarını sürdürmektedir.

Lübnan'da ١٩٩٠'da sava sonlandırılmı ve sükûnet sa landıktan sonra genel seçimler tekrar yapılmı tır. Lübnan seçimleri ٢٠ yıl aradan sonra ١٩٩٢ yılının yazında Taif Antla ması'nın sonuçlarına uygun olarak yapılmı tır. Ancak uzun

bir aradan sonra yapılan bu seçimleri sürgün edilen Mi el Avn'ın Fransa'dan çarısı üzerine Marunîlerin ço u boykot etmiştir. Zira Avn ve Marunîler Taif Antlaşması'nın tamamen karısında durmuş ve gönülsüzce kabul etmişlerdir. Öyle ki Taif'ten sonraki ilk seçimlere Marunî bölgesi olan Da lık Lübnan'da katılım %16 civarında kalmıştır⁽¹⁾. Katılımın Hıristiyanlar tarafından çok az oldu u bu seçimlerden, Suudi Arabistan'da uzun yıllar yaşamı olan, siyasi bir tecrübesi olmayan ve bir milyarder (in aat müteahhitli inden) olarak Lübnan'a dönen Refik Hariri bakan olarak çıkmıştır⁽²⁾. Ve öldürüldü ü yıl olan 2005'e kadar Lübnan siyasi hayatına damgasına vurmuştur.

Hayattayken olumlu ve olumsuz birçok etki bırakan Hariri, ölümü ile de Lübnan siyasetini ve siyasetin geleceğini etkilemiştir. Zira Hariri'nin öldürülmesinden Hizbullah ve Suriye sorumlu tutulmuştur.ubat 2005'te ölümünün hemen ardından Hizbullah ve taraftarları kendilerine yöneltilen ithamları protesto etmek amacıyla 8 Mart'ta geniş katılımı bir gösteri düzenlemiştir. Ancak 14 Mart'ta, Hariri'nin o lu ve taraftarları Suriye askerlerinin ülkelerini terk etmelerini isteyen (Hizbullah'ın tertip ettiği gösteriden çok daha fazla bir kalabalıkla) bir gösteri düzenleyerek tepkilerini ortaya koymuşlardır. Ülke bu iki mitingle beraber geri dönmesi pek mümkün görünmeyen derin bir ayrışma yaşamıştır. Mitinglerin düzenlendiği tarihler olan 8 Mart ve 14 Mart, 2005 ve 2009 yılında yapılan seçimlerde kutuplaşan blokların da adı olmuştur. Seçimlerin neticesinde parlamento 8 Mart grubu ve 14 Mart grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Lübnan siyasi hayatının ilginç olan yönlerinden biri ülkede Müslümanların bir safta Hıristiyanların diğer safta yer almamasıdır. 14 Mart blo u içinde Saad Hariri liderli inde Sünnilerin ço u, Marunîlerin yarısı, Dürzîlerden Canbulat,

Ermenilerden Ramgavaar ve Hınçak partileri yer alırken Hizbullah'ın başını çektiği 8 Mart grubunda ise şiiiler, Marunîlerin diğer yarısı, Dürzîlerden Arslan, Ermenilerden Ta nak Partisi yer almaktadır.

Lübnan'daki siyasal sistemi, sosyal hayatı kısacası her eyi derinden etkilemesine rağmen, Lübnan'daki bölünmeyi ne din ne mezhep ne de zaimlik tek başına açıklamaya yetmemektedir. Bu üç kurumun etkileri ve potansiyelleri ancak bir arada değerlendirildiğinde doğru çıkarımlara götürecektir. Bu üç kurumun etkileri göz önünde bulundurulurken en az onlar kadar “do u-batı” çatı ması da göz önünde bulundurulmalıdır. Zira ülkede bir Müslüman-Hıristiyan bölünmesi yoktur. İileri destekleyen bazı küçük Sünni gruplar hariç Sünniler ile İiler genellikle kar ı saflarda yer almaktadırlar. Yine Marunîler de kendi içlerinde bölünmüşlerdir. Hizbullah'ı ve dolayısıyla İileri destekleyen Hıristiyanlar toplam Hıristiyanların neredeyse yarısıdır. Geri kalanlar ise do al olarak kar ı cenahta yer almaktadırlar. Ermenilerden de Dürzîlerden de her iki blokta yer alan partiler ve vekiller vardır.

Kısacası ülkedeki bölünmenin bir di er boyutu da mezheplerin ve partilerin kendi inanç ve prensiplerinin yanında, Lübnan'ı bölgede nereye konumlandıkları ve kimlerle beraber gördükleri ile alakalıdır. Yani bölünme, Hizbullah ve onu gerek kerhen gerek açıkça ve isteyerek destekleyen siyasi partiler ve daimi destekçileri Suriye ve ran ile Liberal Sünniler ve onların etrafında toparlanan siyasi partiler ile daimi destekçileri Suudi Arabistan, Mısır, Fransa ve Amerika Birle ik Devletleri ekinde olmaktadır.

Ba ka bir deyi le ٢٠٠٥ yılına kadar adeta Suriye'nin arka bahçesi olan ve ba ımsız hareket edemeyen Lübnan'daki bölünme Suriye ve dolayısıyla ran varlı ından rahatsız olanlar ve olmayanlar ekinde olmaktadır. Suriye yanlısı blokta yer alan gerek Hıristiyanlar, gerek Müslümanlar Suriye kar ıtı blo a kar ı tavır alırken aslında onları destekleyen Sünni ülkeler Mısır ve Suudi Arabistan'a ve onları da kullanan ABD'ye ve batıya kar ı tavır almaktadırlar. Suriye'ye kar ı tavır alan blok da içerde Hizbullah'a, bölgede de ran ve Suriye'ye kar ı tavır alırken batıdan ve ABD'den yana olduklarını açıkça belirtmektedirler. Dünyada do u-batı ayrılı ı derinle erek artarken bunun bir yansıması olarak Lübnan'daki ayrılık da derinle erek artmaktadır.

Yukarıda ifade edildi i gibi “Do u-batı” çatı ması da ancak mezhepler, siyasi partiler ve di er etkenlerle beraber de erlendirildi inde kabaca bir fikir sahibi olunmasını sa layabilir. Zira di er de i kenler ve etkenler devre dı ı bırakılarak bir doktrin veya anlayı la Lübnan siyasetini analiz etme giri imi hem beyhudedir hem de yanlı sonuç çıkarımına götürebilir. Çünkü konu Lübnan olunca, bilinen bütün ezberler bozulmaktadır. Bu durum ilginç bir tespitle desteklenecek olursa u söylenebilir: Lübnan’daki siyasi partilerden Hıristiyan partiler, genellikle muhafazakâr ve sa partiler; Müslüman partiler ise ılımlı ve sol partilerdir.

Sonuç

Ahmet Cevdet Pa a’nın söylemi ile Lübnan, Nuh’un Gemisi gibidir. Lübnan’daki mezhep durumları dü ünüldü ünde Ahmet Cevdet Pa a’nın tanımının ne kadar da isabetli oldu u görülmektedir. Bilindi i gibi Nuh tufanı koptu unda canlı hayatının devamlılı mın sa lanması için Nuh (a.s.), her canlı türünden birer çift almı tı gemiye. Lübnan da Nuh’un Gemisi misali, zamanla, kaybolmaya yüz tutmu mezheplerden insanların ya adı ı bir toplum halini almı tr. Ülkede, bölgenin asıl yerlileri olan Marunîler ve Dürzîlerin yanı sıra Rum Ortodokslar, Rum Katolikler, Ermeni Ortodokslar, Ermeni Katolikler, Nasturiler, Keldaniler, Protestanlar, Evanjelikler, iiler, Sünniler, Aleviler, smaililer ve Yahudilerle birlikte birçok küçük mezhep ya amaktadır.

Sosyal hayatta tamamen iç içe ya ayan ve birbirleri ile diyalog halinde olan bu insanlar ۸۰-۹۰ yıllık ülke tarihlerine iki büyük sava ı ve birçok küçük çatı mayı sı dırmı tr. Seçimlerin mezhep temsiline dayandı ı Lübnan’da, bu sebepten çıkan sava lar da sonucu de i tirememi tir. Lübnan’ın kurulu unda Hıristiyanların lehine olan sistem, çıkan çatı malar neticesinde artan Müslüman nüfusun lehine bir düzenlemeye gidilmesini mecburi kılmı sa da ülkede hala en önemli mevkiler Hıristiyanların elinde bulunmaktadır. Özellikle nüfusun üçte birini geçti i tahmin edilen iilerin istedikleri hakları bir türlü alamamaları, iileri bu hakları silahla alma yoluna itmektedir. iilerin bu davranı ı içerde Hıristiyanları ve Sünnileri, dı arıda ise

srail ve ABD'yi tedirgin etmeye yetmektedir. Silahlarını bir türlü teslim etmemeleri iilerin içeride ve dı arıda tehdit ve potansiyel tehlike olarak algılanmalarına sebep olmaya devam edecektir. Paradoksal bir ekilde demokratik seçimleri isteyen de yine iilerdir. Marunîlerin iki katı kadar nüfusa sahip olmalarına ra men ancak Marunîlerin üçte ikisi kadar vekil hakları bulunmaktadır. Liberal Sünniler ve sa cı Hristiyanların aksine slamcı iilerin -belki de demokrasiyle elde edecekleri hakların farkındalı ı ile- demokrasiyi istemeleri ile bütün Ortado u'ya demokrasi getirme tela ı ve gayreti içinde olan ABD'nin Lübnan'ı görmemesi iki garip mevzu olarak kar ımızda durmaktadır. Ülke üzerinde oynanan oyunlar ve büyük güçlerin hesapları ile ülkedeki Suriye ve ran varlı ı, -hiçbir dı etken olmasa bile- ülke içindeki bölünmü lü ün ayyuka çıkması, Lübnan'daki sorunların kısa vadede çözümlenmesinin mümkün olmadığını göstergesidir. Böyle bir Lübnan ise mütemediyen karı maya mahkûmdur.

Tablo ٣: Lübnan ٢٠٠٩ Seçim Sonuçlarına Göre ttifakların Kazandı ı Milletvekili Sayısı

^ Mart ttifakı	Lideri	Mezhepsel Temsil veya Siyasal E ilim	Milletvekili Sayısı
Ba ımsız Vatansever Hareket	Mi el Avn	Marunî – Merkez	١٩
Hizbullah	Hasan Nasrallah	ii – ran Deste i	١٣
Emel	Nebih Berri	ii	١٣
Suriye Ulusal Sosyalist Partisi	Esad Hardan	Büyük SuriyeMilliyetçili i – Suriye Deste i	٢
Lübnan Demokratik Parti	Talal Arslan	Dürzî	٢
Baas Partisi	Fayez Sokor	Arap Milliyetçili i	٢

Та nаk Partisi	Hagop Fakradounyon	Ermeni	٢
Marada ttifaki	Süleyman Franciya	Marunî	٤
Toplam			٥٧
١٤ Mart ttifaki	Lideri	Mezhepsel Temsil veya Siyasal E ilim	Milletvekili Sayısı
Gelecek Hareketi	Saad Hariri	Sünni-Suudi Arabistan Deste i	٢٩
lerici Sosyalist Parti	Velid Canbulat	Dürzî	١١
Lübnanlı Güçler	Samir Caca	Marunî	٥
Ketaib Partisi	Emin Cemayel	Marunî	٥
Hınçak Partisi		Ermeni	٢
Ramgavar Partisi	Hagop Kassarcian	Ermeni	١
Müslüman Karde ler	Faysal Mevlevi	Sünni – slam	١
Ulusal Liberal Parti	Dori emun	Liberal – Marunî	١
Demokratik Sol Parti	Iyas Attallah	Seküler–Sosyal Demokrat	١
Ba msızlar			١٥
Toplam			٧١

Kaynak: Ayhan, ٢٠٠٩:١٥

التركيبة السياسية والاجتماعية والاقتصادية في لبنان حكام لبنان وطريقة الحكم من خلال المؤسسات

أ.د. محمد عرفات

جامعة البحر الأسود/ كلية العلوم الاقتصادية والادارية/ قسم العلاقات الدولية

عبدالغني بوزقورت

جامعة ريزا/ كلية العلوم الاقتصادية والادارية/ قسم العلاقات الدولية

مستخلص البحث

تتناول هذه الدراسة معالجة المشاكل والصراعات المزمدة لأربعة ملايين لبناني وممثليهم والذين يعيشون في مساحة تبلغ حوالي عشرة آلاف متر مربع، والتي تبدوا بأنها لن تنتهي قريبا. بالرغم من التغيرات التي حدثت في لبنان التي وضعت تحت الانتداب الفرنسي في عام ١٩٢٠ والتي حصلت على استقلالها في عام ١٩٤٣، بالرغم من حدوث بعض التغيرات في النظام القادم من فترة الانتداب فإنه لا يزال مستمرا في لبنان. لذا فإن مصير الحياة الاجتماعية والاقتصادية للبنان، التي تجري فيها الانتخابات على أساس المحاصصة الطائفية، مرهون بدعم وتدخلات المتشكلة من قبل هذه الطوائف والأحزاب السياسية المدعومة من قبل هذه الطوائف. إضافة الى ان مؤسسة الزعامة، التي اورثها السكان الأصليين للبنان ولمئات السنين، ظهرت كعامل اخر للتوحيد والاختلاف. ويتأثر هذه العناصر الثلاثة- المذاهب، الأحزاب والزعامة- ورغبة هذه العناصر في الحصول على مقاليد القوة والهيمنة يبقى ويديم الصراعات والانقسامات بين الحكام والمحكومين في لبنان.

Notes

- (١) Sonia J. Khuri, *An Invitation to Lougher: a Lebanese anthropologist in the Arab World*, (Chicago: University of Chicago Press, ٢٠٠٧) p. ١٥٦.
- (٢) Fahir Armao lu, *Filistin Meselesi ve Arap srail Sava ları*, (١٩٤٨-١٩٨٨), (Ankara: Bankası Kültür Yayınları, ١٩٨٩), s. ٤٩٢.
- (٣) David Gilmour, *Lebanon: The Fractured Country*, ٢nd Edition, (London: Sphere Books, ١٩٨٧), p. ٣٧.
- (٤) Robert Fisk, *Pity the Nation: Lebanon at War*, ٣rd Edition, (Great Britain: Oxford University Press, Clays Ltd, ٢٠٠١), p. ٧٦.
- (٥) Armao lu, a.g.e., s. ٤٩٣.
- (٦) Kamal S. Salibi, “The Historical Perspective” Nadim Shehadi ve Dana Mills (Ed.), *Lebanon: A History of Conflict and Consensus içinde*(٣-١٣), (London: I.B. Tauris Co & Ltd, ١٩٨٨), pp. ٣-٤.
- (٧) Marianne Heiberg, “Focus on: Lebanon and Premonitions of Battles to Come”, *Journal of Peace Research*, ٢٠ (٤), ١٩٨٣, p. ٢٩٣.
- (٨) Didem Damı , “Demografik Kehanetler: Ortado u’da De i en Nüfus Yapısı”, *Ortado u Analiz Dergisi*, ١ (١١), ٢٠٠٩, s. ٥٢.
- (٩) David Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East ١٩١٤-١٩٥٨*, ١st Edition, (New York: Oxford University Press, ٢٠٠٦), p. ٣١٣.
- (١٠) Meir Zamir, *The Formation of Modern Lebanon*, (Beckenham: Croom Helm Ltd, ١٩٨٥), p. ٩٨.
- (١١) David Gordon, *The Republic of Lebanon, Nation in Jeopardy*, (Colorado: Westview Press, ١٩٨٣), p. ٩.
- (١٢) Rania Maktabi, “The Lebanese Census of ١٩٣٢ Revisited: Who Are the Lebanese”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, ٢٦ (٢), ١٩٩٩, pp. ٢١٩-٢٢٠.

- (١٣) Mohammed Ayoob, (Ed.), *Regional Security in the Third World*, (Beckenham: Croom Helm Ltd, ١٩٨٦), pp. ٩٩-١٠٠.
- (١٤) William Harris, *Faces of Lebanon: Sects, Wars and Global Extensions*, (New Jersey: Markus Wiener Publisher, ١٩٩٧), p. ٦٨.
- (١٥) Ahmet Ba h o lu, “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayı ındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, ١٣ (١), ٢٠٠٨, s. ٣٠.
- (١٦) Mehmet Aydın, “Mezhepler ve Tarikatlar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, içinde*, ١٧, (٣٥٣-٣٥٨), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, ١٩٩٨, s. ٣٥٤.
- (١٧) Charles Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, ١st Edition, (London: TJ Press Ltd, ١٩٩٦), pp. ٢٨٩-٢٩٠.
- (١٨) Zahide Tuba Kor, *Lübnan ı Sava ların Gölgesinde*, (İstanbul: İke Yayıncılık, ٢٠٠٦), ss. ١٤-١٥.
- (١٩) Alfred Prados, “Lebanon”, *Congressional Research Service*, (Washington: The Library of Congress, ٢٠٠٧), p. ٣.
- (٢٠) Abdülbâky Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve İliki*, (İstanbul: Der Yayınları, ٢٠٠٧), s. ٢١.
- (٢١) Prados, Op. cit, p. ٣.
- (٢٢) Fieldhouse, Op. cit, p. ٣١٤.
- (٢٣) *Ibid.*
- (٢٤) Zamir, Op. cit, p. ٨١١.
- (٢٥) Winslow, Op. cit, p. ٨٠.
- (٢٦) Matti Moosa, *The Maronites in History*, (New Jersey: Gorgias Press LLC, ٢٠٠٥), p. ٢٩٠.
- (٢٧) Pierre Rondot, “Lebanese Institutions and Arab Nationalism”, *Journal of Contemporary History*, ٣ (٣), ١٩٦٨, p. ٤٠.
- (٢٨) Michael C. Hudson, “Lebanon After Ta’if: Another Reform Opportunity Lost?”, *Arab Studies Quarterly*, ١٩٩٩, ٢١ (١), ٢٧.
- (٢٩) Talha Köse, “Lübnan’da İstikrar Arayışları”, *Siyaset Ekonomi ve Toplum Ara ırma Merkezi, Lübnan Raporu*, ٢٠٠٦, ss. ٥٨-٥٩.

(٣٠) Hudson, Op. cit, p. ٢٩.

(٣١) Winslow, Op. cit, p. ٢٨٧.

KAYNAKÇA

Armao lu, Fahir (١٩٨٩), Filistin Meslesi ve Arap srail Sava ları, (١٩٤٨-١٩٨٨),
Ankara: Bankası Kültür Yayınları.

Aydın, Mehmet (١٩٩٨), “Mezhepler ve Tarikatlar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi, içinde, ١٧, (٣٥٣-٣٥٨), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ayhan, Veysel (٢٠٠٩) “٢٠٠٩ Lübnan Seçimleri: Kazanalar, Kaybedenler ve
Türkiye”, Ortado u Stratejik Ara tırmalar Merkezi, Rapor: ٤.

Ayoob, Mohammed (Ed.) (١٩٨٦), Regional Security in the Third World,
Beckenham: Croom Helm Ltd.

Balıo lu, Ahmet (٢٠٠٨), “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim
Anlayı ndaki Mezhebi Etkiler”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dergisi, ١٣ (١), ١٣-٣٦.

Danı , Didem (٢٠٠٩), “Demografik Kehanetler: Ortado u’da De i en Nüfus
Yapısı”, Ortado u Analiz Dergisi, ١ (١١), ٤٩-٥٧.

Fieldhouse, David (٢٠٠٦), Western Imperialism in the Middle East ١٩١٤-١٩٥٨,
1st Edition, New York: Oxford University Press.

Fisk, Robert (٢٠٠١), Pity the Nation: Lebanon at War, ٣rd Edition, Great Britain:
Oxford University Press, Clays Ltd.

Gilmour, David (١٩٨٧), Lebanon: The Fractured Country, ٢nd Edition, London:
Sphere Books.

Gordon, David (١٩٨٣), The Republic of Lebanon, Nation in Jeopardy, Colorado:
Westview Press.

Gölpınarlı, Abdülbâkıy (٢٠٠٧), Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve İlişkileri,
İstanbul: Der Yayınları.

Harris, William (١٩٩٧), Faces of Lebanon: Sects, Wars and Global Extensions,
New Jersey: Markus Wiener Publisher.

- Heiberg, Marianne (١٩٨٣), "Focus on: Lebanon and Premonitions of Battles to Come", *Journal of Peace Research*, ٢٠ (٤), ٢٩٣-٢٩٨.
- Hudson, Michael C. (١٩٩٩), "Lebanon After Ta'if: Another Reform Opportunity Lost?", *Arab Studies Quarterly*, ٢١ (١), ٢٧-٤٠.
- Khuri, Sonia J. (٢٠٠٧), *An Invitation to Lougher: a Lebanese anthropologist in the Arab World*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kliot, N. (١٩٨٧), "The Collapse of the Lebanese State", *Middle Eastern Studies*, ٢٣ (١), ٥٤-٥٧.
- Kor, Zahide Tuba (٢٠٠٦), *Lübnan ç Sava ların Gölgesinde*, stanbul: Ike Yayıncılık.
- Köse, Talha (٢٠٠٦), "Lübnan'da stikrar Arayı ları", *Siyaset Ekonomi ve Toplum Ara tırma Merkezi, Lübnan Raporu*.
- Maktabi, Rania (١٩٩٩), "The Lebanese Census of ١٩٣٢ Revisited: Who Are the Lebanese", *British Journal of Middle Eastern Studies*, ٢٦ (٢), ٢١٩-٢٤١.
- Moosa, Matti (٢٠٠٥), *The Maronites in History*, New Jersey: Gorgias Press LLC.
- Orhan, Oytun (٢٠٠٩), "Lübnan Seçim Sonuçları Ne Anlam fade Ediyor", *Ortado u Analiz Dergisi*, ١ (٧-٨), ٥٢-٦٣.
- Prados, Alfred (٢٠٠٧), "Lebanon", *Congressional Reseach Service*, Washington: The Library of Congress
- Rondot, Pierre (١٩٦٨), "Lebanese Institutions and Arab Nationalism", *Journal of Contemporary History*, ٣ (٣), ٣٧-٥١.
- Salibi, Kamal S. (١٩٨٨), "The Historical Perspective" Nadim Shehadi ve Dana Mills (Ed.), *Lebanon: A History of Conflict and Consensus içinde*(٣-١٣), London: I.B. Tauris Co & Ltd.
- Winslow, Charles (١٩٩٦), *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, ١st Edition, London: TJ Press Ltd.

Zamir, Meir (١٩٨٥), The Formation of Modern Lebanon, Beckenham: Croom Helm Ltd.

